

GÖRKƏMLİ ADAMLARIN ABBASQULU BƏY ŞADLİNSKİ HAQQINDA FİKİRLƏRİ

Abbasqulu bəy Şadlinski haqqında həm onun dövründə yaşamış siyasi xadimlər, həm də sonrakı dövrün ziyalıları tərəfindən çoxsaylı fikirlər söylənilib. O, həm bir hərbi, həm də xalqın "el ağsaqqalı" kimi dərin iz qoyub.

Budur, görkəmli şəxsiyyətlərin onun haqqında bəzi fikirləri və xarakterik sitatlar:

1. Nəriman Nərimanov (Dövlət xadimi, yazıçı-dramaturq)



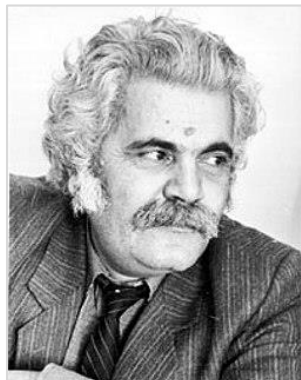
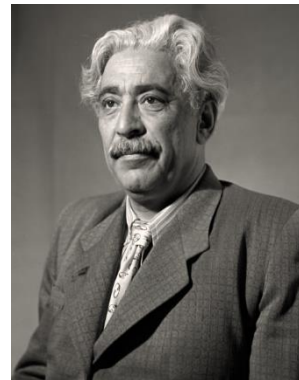
Azərbaycan SSR-in rəhbəri olduğu dövrdə Şadlinskinin nüfuzunu və hərbi bacarığını yüksək qiymətləndirirdi. O, Naxçıvan və Vedi ətrafındakı vəziyyəti müzakirə edərkən demişdi:

■ *"Abbasqulu bəy təmiz vicdanlı, xalqına sadıq bir insandır. Onun "Qırmızı Tabor"u olmasaydı, Naxçıvanın və Vedinin taleyi çoxdan qaranlığa qər q olmuşdu. O, həm qılını, həm də sözü ilə xidmət edir."*

2. Səməd Vurgun (Xalq şairi, akademik)

Şair Abbasqulu bəyin qəhrəmanlığını və faciəvi taleyini "Axırıncı aşırım" mövzusunda yaxın kontekstlərdə belə ifadə etmişdi:

■ *"Şadlinski tək bir kəndin və ya mahal müdafiəçisi deyil, o, Azərbaycanın igidlik simvoludur. Onun adı gələndə dağlar belə titrəyirdi, çünki arxasında xalqın duası və inamı var idi."*



3. Fərman Kərimzadə (Yazıçı)

"Qarlı aşırım" romanının müəllifi, Şadlinskinin obrazını yaradarkən onun xarakterini belə xülasə etmişdi:

■ *"Abbasqulu bəy elə bir şəxsiyyət idi ki, düşməni belə onun mərdliyinə heyran qalırdı. O, ideologiyaların deyil, torpağın adamı idi. Onun üçün ən uca rütbə xalqın ona verdiyi 'Bəy' rütbəsi idi."*



4. Həsən Məmmədov (Xalq artisti - Abbasqulu bəy rolunun ifaçısı)

Onu ekranda canlandıran dahi aktyor öz müsahibələrində personajı haqqında belə deyirdi:

"Mən Abbasqulu bəyi oynayanda bir hərbcini deyil, xalqın dərini çiyinlərində daşıyan bir atanı oynamağa çalışdım. O, hər addımında 'qan tökülməsin' deyə fəryad edən bir sülh carçısı idi."

Tədqiqatçı-alim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru və millət vəkili Əziz Ələkbərli Qərbi Azərbaycanın (indiki Ermənistan) tarixi, toponimləri və oradakı şəxsiyyətlər haqqında ən sanballı araşdırmaların müəllifidir. O, Abbasqulu bəy Şadlinski haqqında həm elmi məqalələrində, həm də kitablarında geniş məlumatlar vermişdir.

5. Əziz Ələkbərli - tədqiqatçı alim, fəlsəfə doktoru, ictimai xadim

Abbasqulu bəy haqqında fikirlərini və araşdırmalarını bir neçə əsas nöqtədə cəmləmək olar:

1. "Vedi Aslanı" və el Qəhrəmanı obrazı

Əziz Ələkbərli Abbasqulu bəyi sadəcə bir "inqilabçı" və ya sovet sərkərdəsi kimi deyil, ilk növbədə milli müdafiə hərəkatının lideri kimi təqdim edir. O qeyd edir ki, Şadlinski 1918-1920-ci illərdə Vedibasarda erməni daşnak dəstələrinə qarşı xalqın özünümüdafiəsini təşkil edən ən böyük strateqdir.



2. Sovet Tarixşünaslığındakı "Düzəlişlər"

Alim öz araşdırmalarında vurğulayır ki, sovet dövründə Abbasqulu bəy ideoloji səbəblərdən yalnız "bolşevik sərkərdəsi" kimi qələmə verilirdi. Lakin Əziz Ələkbərli sübut edir ki:

- *Şadlinskinin sovet hökuməti ilə ittifaqı ideoloji deyil, strateji idi.*
- *Onun əsas məqsədi Vedi və Naxçıvan əhalisini kütləvi qırğından xilas etmək olub.*
- *Əziz Ələkbərli onu "Qərbi Azərbaycanın xilaskarı" adlandırır.*

3. Abbasqulu bəyin qətli haqqında həqiqətlər

Əziz Ələkbərli bəyin ölümü ilə bağlı "Axırcı aşırım" filmindəki bədii versiyadan (yəni onun Kərbəlayı İsmayılın adamları tərəfindən vurulması ehtimalından) fərqli olaraq, tarixi həqiqətləri önə çıxarır. O, arxiv sənədlərinə istinadən bildirir ki:

- *Abbasqulu bəyin ölümü birbaşa erməni-bolşevik xəyanətinin nəticəsidir.*
- *Onun xalq arasındakı nüfuzundan qorxan və onun gələcəkdə milli liderə çevriləcəyini bilən qüvvələr (xüsusilə erməni daxili işlər komissarları) bu sui-qəsdə təşkil etmişlər.*

4. "Qərbi Azərbaycan Abidələri" kitabında

- *Əziz Ələkbərli bu kitabında və digər monoqrafiyalarında Vədidəki Şadlinski mülkünün və onun məzarının tarixi statusundan bəhs edir. O, bu abidələrin dağıdılmasını milli mədəniyyətə qarşı soyqırım aktı kimi qiymətləndirir.*

Əziz Ələkbərlinin Abbasqulu bəy haqqında məşhur bir fikri:

- *"Abbasqulu bəy Şadlinski elə bir şəxsiyyət idi ki, o, həm bəy nəslinin şərəfini qorudu, həm də dövrün mürəkkəbliyində öz xalqını yox olmaqdan xilas etdi. Onun qəbri bu gün düşmən tapdağında olsa da, adı hər bir vədilinin və azərbaycanlının qəlbində azadlıq rəmzi kimi yaşayır."*

6. Hidayət Orucov - Azərbaycan dövlət xadimi, diplomat və şair-dramaturq



Hidayət Orucovun Abbasqulu bəy Şadlinski haqqında ən sarsıdıcı və detallı yazıları onun qətlə yetirilməsi və bu qətlin arxasındakı siyasi-mənəvi mənzərə ilə bağlıdır. Müəllif bu mövzuya həm sənədli oçerklərində, həm də publisistik qeydlərində geniş yer ayırıb.

Hidayət Orucovun təqdimatında Şadlinskinin ölümü sadəcə bir hərbcinin itkisi deyil, bir mahalın "belinin qırılması" kimi təsvir olunur:

1. Xəyanət və qətl gecəsi

Hidayət Orucov Şadlinskinin 1930-cu ilin fevralında (bəzi mənbələrdə yaz aylarında) Naxçıvanın Vedibasarla sərhədində — Şərur rayonu ərazisindəki Yengicə kəndində baş verən qətlini xüsusi ağrı ilə təsvir edir. O qeyd edir ki:

- *Şadlinski "özününkülər" tərəfindən, pusquya salınaraq öldürülüb.*
- *Müəllif vurğulayır ki, bu qətl təsadüfi bir güllə deyil, Şadlinskinin getdikcə artan nüfuzundan qorxan dairələrin (həm yerli paxılların, həm də mərkəzi sovet rəhbərliyindəki bəzi qüvvələrin) planı idi.*

2. "Millət atası" obrazı

- *Hidayət Orucov yazır ki, Şadlinski sovet hökumətinə xidmət etsə də, onun daxilindəki milli ruh hər zaman üstün olub.*

Müəllifə görə, Abbasqulu bəy:

- *Erməni daşnaklarının bölgədəki qırğınlarının qarşısını alan əsas sipər idi.*
- *Vedibasara camaatının həm hərbi rəhbəri, həm də ağsaqqalı idi.*
- *Hidayət Orucovun fikrincə, Şadlinski sağ olsaydı, sonrakı illərdə Qərbi azərbaycanlıların başına gələn bir çox faciələr bəlkə də bu qədər ağır olmazdı.*

3. Ölümündən sonrakı "Unutdurma Siyasəti"

- *Hidayət Orucov qeyd edir ki, Şadlinskinin ölümündən sonra uzun müddət onun adı rəsmi tarixdə yalnız "sovet tərəfdarı" kimi saxlanılmağa çalışılıb. Lakin müəllif öz yazılarında onun "Bəy" tituluna və nəslinin köklərinə diqqət çəkərək, onun əslində Azərbaycanın milli maraqlarını qoruyan bir qəhrəman olduğunu sübut etməyə çalışıb.*

Hidayə Orucovun Şadlinski haqqında ən məşhur ifadəsi:

- ***"Abbasqulu bəy bir nəslin yox, bir mahalın yox, bütöv bir xalqın qeyrət qalası idi. O qalanı yıxmaqla xalqın özünəinamını sarsıtmaq istəyirdilər."***

4. Siyasi və coğrafi kontekst

- *Hidayət Orucovun bəhs etdiyi Vedibasar və Naxçıvan bölgəsi o dövrdə olduqca mürəkkəb bir hərbi-siyasi düşüün nöqtəsi idi.*
- *Müəllif həmçinin Şadlinskinin Nəriman Nərimanovla olan münasibətlərinə və Nərimanovun ona verdiyi böyük dəyərə də toxunur. O, Şadlinskinin Naxçıvanda sovet hakimiyyətini qurmaqdan daha çox, Naxçıvanı erməni işğalından xilas etmək missiyasını önə çəkir.*

7. General Dro (Erməni daşnak komandiri)

Tarixi qeydlərə görə, Şadlinskiyə qarşı vuruşan daşnak generalları belə onun hərbi taktikasına ehtiramla yanaşırdılar. Dronun bir döyüşdən sonra dediyi güman edilən fikir:

- *"Əgər Vedidə Şadlinski və onun igidləri olmasaydı, biz oranı bir neçə saata keçərdik. Lakin o bəy bizə hər qarış torpağı bir qalaya çevirməyi öyrətdi."*

Xalq Yaddaşında Qalan Sözlər

Abbasqulu bəyin özünün dediyi və filmdə də məşhurlaşan (tarixi prototipinə uyğun) əsas fəlsəfəsi budur:

"Mən bura qan tökməyə yox, qan dayandırmağa gəlmişəm. Mənim üçün ən böyük qələbə bir nəfər də olsun kəndlinin burnunun qanamamasıdır."

Bu sitatlar göstərir ki, Abbasqulu bəy Şadlinski sadəcə bir "komandir" deyil, həm də humanist bir lider olub.